

SIMPOZIONUL NAȚIONAL CONSTANTIN NOICA

Ediția a IV-a

„LA ÎNCEPUT ERA CUVÂNTUL”

Constanța, 17–18 mai 2012

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Filosofie și Psihologie
„Constantin Rădulescu-Motru”

UNIVERSITATEA „OVIDIUS”
DIN CONSTANȚA
Facultatea de Teologie Ortodoxă

SIMPOZIONUL NAȚIONAL „CONSTANTIN NOICA”

Ediția a IV-a

„LA ÎNCEPUT ERA CUVÂNTUL”

Constanța, 17–18 mai 2012

Coordonator: ALEXANDRU SURDU
Ediție îngrijită de: OVIDIU G. GRAMA

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI, 2013

Copyright © Editura Academiei Române, 2013.
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5
050 711, București, România
Tel.: 4021-318 81 06, 4021-318 81 46
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

Referenți: acad. Vasile Tonoiu
conf. univ. dr. Viorel Cernica

CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL ARHIEPISCOPIEI TOMISULUI,
PRIN BUNĂVOINȚA ÎPS TEODOSIE,
ARHIEPISCOPUL TOMISULUI

Redactor: Adrian Mircea DOBRE
Tehnoredactor: Luiza DOBRIN
Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Bun de tipar: 18.02.2013 Format: 16/70×100
Coli de tipar: 15,75
C.Z. pentru biblioteci mari: 136.4(498)(082)
C.Z. pentru biblioteci mici: 136.4

CUPRINS

Simpozionul Național Constantin Noica, ediția a IV-a, „La început era Cuvântul”, Constanța 17–18 mai 2012 (prezentare de VICTOR EMANUEL GICA).....	9
Î.P.S. TEODOSIE, Arhiepiscopul Tomisului, Cuvântul de deschidere a lucrărilor.....	11
ALEXANDRU SURDU, Întru obârșie era rostirea.....	14
VASILE NECHITA, Rostirea despre frumos și frumusețea sfințeniei.....	16
NICOLAE GEORGESCU, Cuvânt, comunicare, punctuație. O aplicație noiciană.....	21
MONA MAMULEA, La început a fost povestea: Despre funcția cognitivă a narațiunii în mitologie și știință.....	35
DRAGOȘ POPESCU, Element și mediu în filosofia lui Constantin Noica.....	42
MARIN DIACONU, Constantin Noica, plâsmuitor de termeni filosofici.....	55
CLAUDIU BACIU, Rostire și ființă la Constantin Noica.....	61
ION DUR, Arheologie a cuvintelor, cuminecare și comunicare.....	67
MARIUS DOBRE, Semnificații ale limbajului filosofic românesc în dezbaterăa lui Vulcănescu, Cioran și Noica.....	79
ȘTEFAN-DOMINIC GEORGESCU, Logica lui Hermes – un model de logică speculativă.....	85
MARIUS AUGUSTIN DRĂGHICI, Constantin Noica. Cuvinte pentru „noua generație”....	89
ADRIAN MIRCEA DOBRE, Interacțiuni ale lui Constantin Noica cu fenomenul politic și cultural naționalist din România interbelică.....	111
MIHAIL M. UNGHEANU, Despre substratul teologic al problemei libertății în modernitate.....	115
MIRCEA LĂZĂRESCU, Noica înțeleptul: de la temeiul rostirii la unica distribuire a Unului.....	126
FLOREA LUCACI, Cuvântul și întemeierea onto-logică.....	133
ALEXANDRINA DRAGOMIR, Studiu asupra muzicalității limbajului filosofic al lui Constantin Noica.....	149
IOAN BIRIȘ, Puterea cuvântului: între comunicare și comuniune. Elemente de filosofia limbajului la Constantin Noica.....	156
ANTON ADĂMUȚ, Noica și operatorul de smintire.....	169
NICOLAE V. DURĂ, Teologia și Filosofia: convergențe sau divergențe ideatice?.....	175
TITUS LATES, Rostul cuvântului în logica lui Hermes.....	208
MIHAI POPA, Sinteza istorică prin prisma raportului dintre devenire și conținut istoric la Constantin Noica și Gh. I. Brătianu.....	715
ȘERBAN N. NICOLAU, Constantin Noica despre dreapta potrivire a numelor.....	221
CEZAR ROȘU, Logică și ontologie la Constantin Noica.....	225
COSMA MITU, Simple introduceri la bunătatea timpului nostru.....	230
ADRIAN VASILE, Textele scripturistice în scrisul lui Noica.....	233
FLORIN DRĂGOI, Fiul risipitor și Fratele după <i>Jurnalul filosofic</i> al lui Constantin Noica..	238
ANASTASIA DUMITRU, <i>Miorița</i> ca des-tăinuire.....	243
DOINA RIZEA, Timpul lung în viziune noiciană.....	258

LA ÎNCEPUT A FOST POVEȘTEA: DESPRE FUNCȚIA COGNITIVĂ A NARAȚIUNII ÎN MITOLOGIE ȘI ȘTIINȚĂ¹

MONA MAMULEA

1. „UNIVERSUL ESTE FĂCUT DIN POVEȘTI, NU DIN ATOMI”

Putem spune că în ultimele decenii a avut loc o „cotitură narativă” în lumea științelor. Modelele explicative ale disciplinelor particulare capătă din ce în ce mai mult aspectul unor narațiuni și aproape nimic nu se mai expune în lipsa unei povești convenabile. Această schimbare de perspectivă, în contextul căreia teoriile noastre despre lume sunt nu doar prezentate, ci și investigate, ținând cont de regulile narațiunii, are la bază presupuziții legate atât de (1) *subiectul* cunoașterii (de identitatea și structurile cognitive ale individului uman), cât și de (2) *obiectul* ei (de structurile realității înseși). Le voi aminti pe scurt.

(1) Identitatea individului a devenit o *identitate narativă*, ceea ce ne spune că, în această accepție, individul este totuna cu propria sa poveste. Prin acțiunile sale, omul este un „animal care povestește”, după cum îl caracteriza Umberto Eco, sau, și mai precis, unul care *se povestește*², în calitate de protagonist al propriei sale biografii. Însăși problematica identității personale a devenit insolubilă în absența conceptului de narațiune, cel care, se spune, conferă unitate eului, adică „personajului principal”³. În versiunea „forte” a acestei perspective, în spatele scenei nu se mai ascunde un eu care construiește o poveste, ci o poveste care construiește un eu. Narațiunea este cea care configurează identitatea personajului⁴,

¹ Lucrare realizată în cadrul proiectului „Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, POSDRU/89/1.5/S/56815.

² Vezi și: Alasdair MacIntyre, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 2007 [1984], p. 216; Jerome Bruner, „Life as Narrative”, în *Social Research*, Vol 71, No 3, Fall 2004, pp. 691–710: „«Viața» [...] este o construcție a imaginației umane de același tip ca «o narațiune». Ea este construită de către ființa umană printr-o argumentare activă, prin același tip de argumentare prin care construim narațiuni”, p. 692.

³ „Astfel, identitatea personală este tocmai acea unitate pe care o presupune unitatea personajului cerută de către unitatea unei narațiuni” (Alasdair MacIntyre, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, ed. cit., p. 218).

⁴ „Narațiunea construiește identitatea personajului, ceea ce se poate numi identitatea sa narativă, construind-o pe aceea a poveștii narate. Identitatea poveștii este cea care produce identitatea personajului” (Paul Ricoeur, *Soi-même comme un autre*, Paris, Éditions du Seuil, 1990, p. 175).

susținea Ricoeur, dar ideea pentru care este creditat fusese deja exploatată de Daniel Dennett, care arăta că eul nu e altceva decât centrul de greutate al propriei sale biografii. Analogia lui Dennett este plină de consecințe. Așa cum centrul de greutate al unui obiect fizic oarecare nu are nicio realitate cu excepția unei localizări aproximative (o poziție spațio-temporală care se modifică în funcție de modul în care intervenim asupra obiectului), eul nu are nicio realitate în afara poveștii care îl creează. Dennett vedea similitudini importante între modul în care s-a constituit ideea de „eu” și modul în care s-a constituit ideea de centru de greutate. În lumea fizicii, centrul de greutate este o entitate fictivă ale cărei singure proprietăți sunt cele pe care i le conferă *teoria* care îl constituie. Spunând că eul este un „centru de greutate al narațiunii”, Dennett spune că eul este o ficțiune care nu are alte proprietăți decât cele pe care i le atribuie *povestea* care îl creează. (Să remarcăm în treacăt că teoria și povestea, ambele *narațiuni*, îndeplinesc, pe planuri diferite, același rol constitutiv pentru „ficțiunile” pe care le alcătuiesc.) Precum centrul de greutate, eul este o entitate abstractă, deci construită, și tot ce putem spune despre el ține de caracterul său nedeterminat⁵. Dacă eul este dependent de narațiune, nu mai puțin debitor narațiunii este modul în care acesta își explică și își organizează lumea⁶. Și nu-i de mirare, de vreme ce *lumea însăși este narațiune*.

(2) Perspectiva care explică prin intermediul narațiunii atât eul individual cât și modul în care individul își procură și își organizează cunoașterea despre lume merge în paralel cu o idee care face carieră în fizică, anume că însăși structura lumii este de o asemenea factură încât orice altă formă de explicație, cu excepția celei narative, este incapabilă să o surprindă⁷. Modelul fizicii newtoniene, care explică lumea în termenii unei structuri compuse din obiecte care suferă schimbare, este înlocuit cu un model care se revendică de la teoriile relativității și mecanicii cuantice. În cadrul acestuia din urmă, obiectul, ca realitate fizică, nu numai că și-a pierdut stabilitatea, dar a dispărut cu totul din peisaj. Deși avem în continuare iluzia unei lumi alcătuite din obiecte și procese, în realitate nu există *decât* procese. Iar dacă obiectele pot fi descrise printr-un set de proprietăți, procesele nu pot fi decât *povestite*⁸. Universul a devenit o vastă țesătură de evenimente (adică de unități ale

⁵ Daniel Dennett, „The Self as a Center of Narrative Gravity”, în F. Kessel, P. Cole și D. Johnson (eds.), *Self and Consciousness: Multiple Perspectives*, Hillsdale, NJ, Erlbaum, 1992 [1986], pp. 103–115.

⁶ Pentru ideea potrivit căreia narațiunea este una dintre cele mai importante mecanisme de organizare a experienței umane, vezi Dharma Thornton Hernandez, „«Storyteller»: Revising the Narrative Schematic”, în *Pacific Coast Philology*, Vol. 31, No. 1, 1996, p. 55.

⁷ Vezi Lee Smolin, *Three Roads to Quantum Gravity*, New York, Basic Books, 2001 [2000], cap. „The Universe is made of processes, not things”.

⁸ În *Three Roads to Quantum Gravity*, Lee Smolin, fizician cunoscut pentru cercetările sale în domeniul gravitației cuantice cu bucle, vede în poveste unica metodă de explicare a unui univers eminentement evenimential: „Așa încât nu există, la drept vorbind, două categorii de lucruri în lume: obiecte și procese. Există doar procese relativ rapide și procese relativ lente. Și indiferent că este o poveste scurtă sau o poveste lungă, singurul mod cu adevărat adecvat de a explica un proces este o poveste” (Lee Smolin, *Three Roads to Quantum Gravity*, New York, Basic Books, 2001 [2000], p. 52).

schimbării) și unicul mod adecvat de a da seamă de el este povestind relațiile dintre aceste evenimente, mai precis – conexiunile lor cauzale. Narațiunea, ca succesiune de evenimente înlănțuite cauzal, devine astfel o formă de explicație a lumii care rezonază cu ceea ce se crede a fi însăși structura acesteia. „Universul este făcut din povești,/ nu din atomi”⁹ este intuiția poetică care a devenit acum teorie. „Cu alte cuvinte”, spune comentatorul¹⁰, „pentru multe dintre obiectivele cercetării sociale (și educaționale), lumea pe care o locuim (perceptuală, existențială, fenomenală, imaginată, virtuală etc.) poate fi cu folos înțeleasă ca fiind făcută din povești. Ideea că universul este făcut din atomi nu e decât una dintre aceste povești.”

2. PE DRUMUL DE LA ȘARPELE CU PENE LA BIG BANG

Am văzut că narațiunea a devenit un model care tinde să înlocuiască orice explicație științifică a lumii (precum tinde să înlocuiască lumea însăși, laolaltă cu cel care o explică), dacă prin narațiune înțelegem un discurs care înfățișează o secvență de evenimente legate între ele prin legături de tip cauzal¹¹. Am văzut, totodată, că narațiunii i se atribuie virtuți constitutive și cognitive. Ea este procedeu complex prin care un construct al ei, eul individual, își dobândește, organizează și transmite cunoașterea. Prin simplul fapt că individul uman își percepe lumea și existența *în timp*, ca pe o succesiune de evenimente înlănțuite cauzal, el este *predestinat* modelului narativ. Într-un fel sau altul, structura narativă se strecoară în mod fatal între individ și lume. Dar narațiunea îndeplinește aceeași funcție constitutivă și la nivelul *culturilor particulare*. Și aici avem o lume de explicat și povestași înnăscuți, adică indivizi pe care propriul lor sistem perceptiv i-a livrat inevitabil unei existențe narrative. Dacă narațiunea s-a înstăpânit relativ recent asupra „explicației științifice”, „explicația mitologică” a fost dintotdeauna maidanul ei predilect, câtă vreme nu există sistem de credințe care să poată fi exprimat altfel decât în formă narativă. Se crede chiar că nu avem nicio altă cale prin care să putem înțelege o cultură, inclusiv pe a noastră proprie, decât prin depozitul ei de povești¹².

Am putea spune că, pentru orice cultură particulară, la început a fost povestea. Nu la începutul *lunii*, pentru că natura nu povestește, ci la începutul *cunoașterii despre lume*. De altfel, cuvântul „mythos” însemna inițial „poveste”,

⁹ „The universe is made of stories,/ not of atoms”; Muriel Rukeyser, poemul „The Speed of Darkness” (1968), comentat în Noel Gough, „Narrative experiments and imaginative inquiry”, în *South African Journal of Education*, 28(3), 2008, p. 335.

¹⁰ Noel Gough, loc. cit.

¹¹ Confer: Jon-K. Adams, *Narrative Explanation: A Pragmatic Theory of Discourse*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1996; Susana Onega și José Angel García Landa, „Introduction”, în Onega și Landa (eds.), *Narratology: An Introduction*, London, Longman, 1996, p. 3.

¹² Alasdair MacIntyre, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 2007 [1984], p. 216.

până să se impună cu sensul de „poveste neadevărată”, și orice mit are la origine o întrebare, adică un *gol de cunoaștere*. Întrebându-se cu privire la originea lumii, oamenii au început prin a-i spune povestea. Imaginarul a suplinat astfel o informație pe care cunoașterea empirică nu putea să o furnizeze. Este neîndoielnic că toate aceste povești reprezentau – pentru cei care se raportau la ele – o cunoaștere *legitimă* despre ceea ce numim în mod convențional lume reală. Populațiile arhaice credeau că ele descriu în mod *adecvat* realitatea. Acum nu se mai gândește nimeni în mod serios la posibilitatea ca lumea să fi luat naștere, de pildă, prin faptul că Șarpele cu pene și-a dezmembrat soția, făcând din jumătatea ei superioară cerul, iar din cea inferioară pământul¹³. Cu toate acestea, mulți sunt convinși că lumea a fost creată de Dumnezeu în șapte zile și la fel de mulți, poate, că ea ar fi luat naștere printr-o explozie misterioasă de acum aproximativ 13,7 miliarde de ani. Narațiunile cosmologice, indiferent pe ce mare ecran rulează, al mitologiei sau al științei, sunt prin ele însele și din principiu nedemonstrabile, și este limpede că nu *certitudinea* teoretică este cea pe temeiul căreia o preferăm pe una în detrimentul tuturor celorlalte. Căci oricât am căuta printre evidențele noastre, fără să recurgem la factori care țin de autoritate, de credință sau de atașament cultural, nu găsim niciuna care să adeverească efectiv, incontestabil, un anume model explicativ. Dar problema care se pune aici nu este pe ce criterii alegem *noi* între Șarpele cu pene și Big Bang, adică între o narațiune mitologică anume și o narațiune științifică anume, căci cele două rulează în săli diferite. Problema este pe baza căror factori *se* aleg narațiunile, ele însele, în cadrul *aceluiși* tip de model. De ce unele obțin punctaj de trecere, dobândesc chiar prestanță și greutate, în vreme ce altele zac la marginea modelului sau se prăpădesc încă din gura povestașului? Care sunt acei factori care decid între narațiunile concurente din cadrul aceluiași tip de explicație?

Să luăm, de pildă, povestea Big Bang-ului, care este acum modelul explicativ dominant în știință, și povestea alternativă, a universului infinit, ambele la fel de puțin *demonstrabile*. Deși cea de-a doua a fost vreme de veacuri singura opțiune științifică decentă, celebrată încă din Antichitate și având ceva din strălucirea neclintită a dogmei, de câteva decenii rătăcește, cu tot cu ucenicii ei, la frontierele științei și în amărăciunea dizgrației. Unul dintre motivele pentru care „centrul” a început să asculte cu interes o altă poveste este o întâmplare din 1965 asupra căreia se formulaseră supoziții cu douăzeci de ani mai devreme. În 1948, cercetările de sinteză nucleară ale lui George Gamow, Ralph Alpher și Robert Herman¹⁴ conduc la o concluzie de principiu: marea explozie de la începuturile lumii, dacă a existat, trebuie să fi lăsat în urmă o radiație de fond. Radiația de fond a fost descoperită din

¹³ Vezi mitul aztec al creației în David A. Leeming, *Creation Myths of the World*, Santa Barbara, ABC-CLIO, 2010, pp. 54–56.

¹⁴ George Gamow „The Origin of Elements and the Separation of Galaxies”, în *Physical Review* 74, nr. 4, 1948, pp. 505–506; R.A. Alpher, și R.C. Herman, „On the Relative Abundance of the Elements”, în *Physical Review* 74, nr. 12, pp. 1737–1742.

pură întâmplare douăzeci de ani mai târziu, în 1965, și lumea fizicii a sărbătorit acest eveniment ca pe o importantă mărturie în avantajul poveștii despre Big Bang și în defavoarea teoriei concurente, susținută pe atunci de Hoyle, a universului infinit, care nu dispunea de o explicație satisfăcătoare pentru prezența microundelor. Desigur, această descoperire nu înseamnă implicit și *confirmarea* narațiunii care a ajuns să se impună sub numele de Big Bang (nume care, în mod ironic, este tocmai găselnița sarcastică a lui Hoyle). Chiar dacă nu este o adevărire propriu-zisă, căci singurul raționament care se poate construi pornind de la aceste date este un „non sequitur” (adevărul concluziei nu decurge în mod necesar din adevărul premiselor: „dacă a existat Big Bang-ul, atunci există radiație de fond; dar există radiație de fond, prin urmare a existat Big Bang-ul”), descoperirea a însemnat un certificat de încredere pentru actuala narațiune oficială.

Exemplul de mai sus sugerează că, dincolo de pretențiile de veridicitate pe care le poate ridica fiecare narațiune cosmogonică în parte, funcția lor cognitivă rezidă nu în faptul că se prezintă cu o informație *certă* despre lume, ci în virtuțile lor *explicative*. Povestea Big-Bang-ului a izbutit să explice mai mult decât povestea universului infinit și a câștigat premiul cel mare. Și a izbutit să explice mai mult întrucât a știut să se recomande ca fiind *compatibilă* cu datele empirice, pe de o parte, și cu toate celelalte narațiuni acceptate de comunitatea științifică, pe de altă parte. Primul criteriu de selecție a narațiunilor este, așadar, *adecvarea la sistem*. Dacă unele pierd cursa, este întrucât le lipsește capacitatea de *adaptare la mediu*. Nu sunt capabile să explice noile date apărute prin observație și nici să se pună în acord cu marile narațiuni deja premiate. Sunt povești declasate și nerecyclabile, pe care niciun efort onest nu le mai poate ajusta la sistem (în prezent, de pildă, mai toate strădaniile fizicii se îndreaptă spre o „teorie unificatoare” care să încheie tratatul de pace între două mari narațiuni pe care s-a clădit o bună parte din civilizația tehnico-științifică a secolului 21: mecanica cuantică și teoria relativității). Avem de-a face cu un mecanism de selecție a celor mai apte povești¹⁵, iar unul dintre criteriile de selecție a fost deja amintit mai sus: *capacitatea de adaptare*. Ceea ce voi arăta în continuare este că mecanismul despre care vorbesc a funcționat dintotdeauna la aceiași parametri și cu aceleași rezultate. Factorii care țin narațiunile pe podium nu s-au schimbat pe drumul dintre Șarpele cu pene și Big Bang.

3. DARWINIANUL MR HYDE

Să ne întoarcem, așadar, în paradigma mitologiei. Cum se alege aici între narațiunile concurente? O urmărire cronologică a poveștilor fondatoare și a reputației lor culturale este o întreprindere anevoioasă, mai ales acolo unde avem

¹⁵ De la Popper încoace (*Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*, 1972) se poate vorbi despre o ramură evoluționistă a epistemologiei care urmărește evoluția teoriilor științifice prin intermediul variației și al selecției. Vezi Michael Bradie, „Assessing Evolutionary Epistemology”, *Biology & Philosophy*, 1, 1986, pp. 401–459. O teorie evoluționistă a narațiunilor este încă așteptată.

de-a face cu o cultură orală, adică în aproape toate cazurile. În plus, în cazul mitologiei nu avem la dispoziție decât colecția de învingători, nu o avem și pe cea de perdanți. Un mit consemnat este un mit care a fost cândva câștigător, care a circulat, a avut public și a administrat mentalități. Dacă o poveste și-a ratat ținta culturală, înseamnă că nu s-a difuzat, prin urmare nu există și nu se poate vorbi despre ea. Există însă mitologii înregistrate relativ timpuriu, care, în plus, ne permit să urmărim restructurările narrative în paralel cu schimbările culturale. Să luăm, de exemplu, situația paradoxală a tricksterului Loki și să remarcăm că textele vechi¹⁶ ne prezintă un personaj cu o dublă identitate: un Loki năbădăios, farsor, nesocotit, dar cuceritor prin generozitatea și candoarea sa, și un Loki perfid, dezgustător, diabolic, ale cărui progenituri monstruoase urmau să facă prăpăd la sfârșitul lumii. Să spunem doar că zeul păgân a fost demonizat sub influența creștinismului, un fenomen îndeajuns de comentat¹⁷, e insuficient și frivol, căci aspectul nu se reduce la aroganța religiei învingătoare care alungă în zona diabolicului zeitățile învinse. Evident, soarta lui Loki nu este o excepție. În fața numeroaselor variante ale legendelor cosmogonice românești (și nu numai), ne izbim de aceeași stranie dedublare. Un drac nostim și ușuratic care îl secondează pe Dumnezeu în creație și care nu face niciun efort să intimideze un auditoriu mai degrabă înduioșat decât îngrozit¹⁸ este la concurență cu un diavol respectabil și posomorât, posesor al unei admirabile recuzite infernale¹⁹. Greu de crezut că un demon cu o personalitate dublă de tipul „Dr Jekyll și Mr Hyde” s-ar fi putut achita onorabil de sarcinile sale culturale. Cine este însă acest Mr Hyde care însoțește, precum o umbră, triumful creștinismului în culturile mitologice? Vechiul trickster, deși plin de vicii și cusururi, era o apariție mult prea cumsecade ca să se poată constitui într-o alternativă de temut a divinității și, implicit, într-un veritabil mecanism de cenzură într-o cultură pusă pe baze spirituale creștine. Mr Hyde este, așadar, nimeni altcineva decât tricksterul *adaptat*, care își joacă noul rol într-o narațiune adaptată și ea la modelul explicativ oficial. A mai pierdut din farmecul personal și din simpatia sălii, dar și-a păstrat în felul acesta eficacitatea culturală. Un al doilea factor de selecție al narațiunilor este, așadar, flexibilitatea, adică *potențialul de schimbare*. În cazul științei, când apar fapte de observație care contrazic anumite

¹⁶ Este vorba despre cele două principale surse ale mitologiei nordice, Edda în versuri și Edda în proză, ambele datate în secolul al XIII-lea. Vezi *The Poetic Edda*, translated from the Icelandic with an Introduction and notes by Henry Adams Bellows, two volumes in one, New York, Princeton University Press, Princeton American-Scandinavian Foundation, 1936; *The Prose Edda by Snorri Sturluson* translated from the Icelandic with an Introduction by Arthur Gilchrist Brodeur, Ph.D., New York, The American-Scandinavian Foundation, 1916.

¹⁷ Vezi, de pildă, Elaine Pagels, *The Origin of Satan: How Christians Demonized Jews, Pagans, and Heretics*, New York, Vintage Books, 1995.

¹⁸ Vezi Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. 1, ed. îngrijită de Victor Durnea, studiu introductiv de Lucia Berdan, Iași, Polirom, 1988 [1903], pp. 23-32.

¹⁹ *Ibidem*, p. 37, „Fluturile și viermele”, pp. 44-45, „Iadul”.

elemente ale teoriei, aceasta din urmă supraviețuiește numai în condițiile în care conține în ea acel potențial de schimbare care îi îngăduie să se pună în acord cu noile date. În caz contrar, teoria este compromisă definitiv și se cere înlocuită integral; este ceea ce se întâmplă în cadrul revoluțiilor științifice, când noul model infirmă pentru totdeauna modelul vechi – cum s-au petrecut lucrurile cu modelul ptolemeic, care a fost înlocuit în întregime de cel copernican. Înlocuirea teoriei este însă o soluție extremă, care antrenează pierderi, motiv pentru care se preferă una mai economică: reconsiderarea și, implicit, salvarea ei, *acolo unde teoria însăși o permite*. La fel se petrec lucrurile și în mitologie. Când intervin elemente noi care nu pot fi ignorate, narațiunea este corectată, așa cum ne-au sugerat cele două personaje proteice menționate mai sus, Loki din Scandinavia și Nefârtatul din România. Dacă textul vechi este încă funcțional în comunitate, rareori se trece la un act atât de radical și cheltuitor precum substituirea.

În comunitatea tradițională, sistemul de credințe îndeplinește, așadar, același rol cognitiv pe care îl îndeplinește teoria în comunitatea științifică: organizează în jurul lui *întreaga rețea a cunoașterii și experienței* – într-o perioadă de timp determinată și într-un spațiu determinat. Mai mult, transformările și restructurările pe care le suportă cele două de-a lungul timpului urmează același tipar *evoluționist*, bazat pe *continuitatea prin adaptare*. După cum am văzut mai sus, Dennett opera o analogie între eul individual și centrul de greutate al unui obiect. Centrul de greutate, ca entitate abstractă, nu are alte proprietăți decât cele cu care l-a înzestrat *teoria* care l-a creat. În mod similar, eul individului, ca entitate nu mai puțin abstractă, nu are alte proprietăți decât cele pe care i le conferă *povestea* care îl creează, indiferent că vorbim despre o poveste literară sau despre o poveste „reală”, adică despre o biografie. Ambele îndeplinesc același rol: creează entități abstracte indispensabile pentru cunoaștere, iar aceste constructe depind în mod strict de narațiunile lor. Deși miza lui Dennett era în altă parte, am găsit acolo un punct de plecare pentru prezentul demers, care susține că narațiunile științei și narațiunile mitologiei îndeplinesc aceeași funcție cognitivă, o funcție ce rezidă esențial în virtuțile lor explicative, și că evoluează prin aceleași mecanisme de selecție.